

PARTIDUL POPULAR CATOLIC, CĂSĂTORIE CIVILĂ ȘI ASIMILARE ETNICĂ ÎN AUSTRO-UNGARIA LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Triada aspectelor la care se referă comunicarea de față, într-o asociere ce ar putea să pară insolită, nu este deloc fortuită. Pentru că interferarea lor a marcat finele secolului al XIX-lea în spațiul central-răsăritean al Europei, caracterizat de altfel prin coabitarea popoarelor și confesiunilor de-a lungul secolelor.

Catolicismul politic din Austro-Ungaria de la finele veacului al XIX-lea se naște ca un reflex de apărare al universalismului creștin contra ascensiunii liberalismului național și a socialismului ateist, iar căsătoria civilă venea în prelungirea fenomenului general de modernizare și a realităților pluriconfesionale din această parte a continentului¹. Dar pe fundalul contradicțiilor sociale și naționale din Austro-Unagria, îndeosebi din partea ei răsăriteană, unde politica de asimilare forțată a naționalităților nemaghiare devenise după 1867 o practică oficială curentă, problema căsătoriei civile dobândește o complexitate neîntâlnită în alte state europene. Conflictele naționale din Boemia, Moravia, Slovacia, Galiția, Ungaria, Transilvania, Trentino, Tirol, Dalmația etc. aveau un evident colorit religios.

Dacă în partea apuseană a Monarhiei dualiste, Constituția liberală din decembrie 1867 și "legile din mai" 1868 au oferit o soluție de compromis în problemele ecleziastice și religioase, inclusiv în privința căsătoriei², în schimb în Transleithania relațiile interconfesionale și raportul Biserică-Stat au generat decenii în șir controvers și tensiuni ce au contribuit la acutizarea contradicțiilor și nemulțumirilor față de întreaga structură politică dualistă. Problematika în sine a adâncit criza dualismului austro-ungar în pragul secolului al XX-lea.

În prelungirea realităților și disputelor din perioada Reformei și a Contrareformei, a bulversărilor profunde de factură iozefină, a doua jumătate a secolului al XIX-lea a cunoscut, în forme și intensități diferite, tensiunile confesionale. Dacă revoluția de la 1848 propulsase ideea libertății și egalității prin deviza "Biserică liberă în stat liber" pe care etapa neoabsolutistă și a Concordatului din 1855 o substituise cu alianța strânsă dintre Tron și Altar, ca soluție salvatoare pentru integritatea imperiului și pentru proeminența Bisericii romane, în schimb Ausgleich-ul de la 1867 a debutat, în plan ecleziastic, cu o legislație liberală moderată și contradictorie, în care reglementările privind căsătoria devin sursa tensiunilor și conflictelor din deceniile următoare.

În concordanță cu caracterul pluriconfesional al regatului ungar dualist, legea bisericească nr. 53/1868, inițiată de ministrul Eötvös Jozsef, ca reluare a propriului său proiect de la 1848, proclama egala îndreptățire a confesiunilor recunoscute de stat și libertatea trecerii de la o confesiune la alta. Se anula astfel calitatea Bisericii romano-catolice de biserică dominantă în stat și se înălțau protestanții la un statut de egalitate cu ea. Recunoașterea autonomiei bisericești pentru protestanți, ortodocși și greco-catolici – concesie politică extrem de importantă pentru naționalitățile nemaghiare – și refuzul autonomiei pentru catolici relevau inconsecvențe generatoare de alte dispute între Biserica romană și Statul ungar pe tema dreptului de proprietate și administrare a importanțelor "fonduri" religioase și de studii. După cum prevederile legii referitoare la căsătoriile mixte și la educația religioasă a copiilor rezultați din acestea vor reaprinde vechi și dureroase polemici și suferințe.

Propulsarea căsătoriilor mixte în centrul disputelor confesionale și politice ar părea inexplicabilă pentru alte spații, ca Franța, Italia sau Austria propriu-zisă, unde procentul lor era infim (sub 1%) etc. Dar în regatul dualist, pluriethnic și multiconfesional, căsătoriile mixte erau un fenomen mult mai frecvent, îndeosebi în marile orașe. În medie, anual se încheiau cca. 10.000-12.000 căsătorii, din care în jur de 8-9% erau cele mixte confesional și etnic, ajungând la cca. o jumătate de milion în 1910. Faptul s-ar înscrie în limitele firescului vieții și al asimilării naturale, dacă autoritățile administrative n-ar fi promovat măsuri menite să forțeze procesul asimilării pentru împlinirea dogmei

¹ Giacomo Martina, *Storia della chiesa. Da Lutero ai nostri giorni*, vol. 3: *L'età del liberalismo*, Editrice Morcelliana, Brescia, 1995, p. 65, 68, 70; pentru Transilvania, vezi Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc din Transilvania, A doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, Cluj-Napoca, 1999; I. Bolovan, *Transilvania în epocile modernă și contemporană*, PUC, Cluj-Napoca, 2002.

² Peter Leisching, *Die Römisch-Katholische Kirche in Cisleithanien*, în *Die Habsburgermonarchie*, Bd. IV: *Die Konfessionen*, Wien, 1984, p. 42-47.

statale privind “națiunea unică și indivizibilă” în cuprinsul mult-visatei “Ungarii Mari”³. Astfel că în orașele regatului procentul căsătoriilor mixte în anul 1888 se cifra în medie la 17-18%, din care 20% în Budapesta, 23% în comitatul Szabolcs, între slovaci, și de nu mai puțin de 48% la Cluj, situat în centrul spațiului majoritar românesc al Transilvaniei⁴.

Coroborat cu alte măsuri, fenomenul căsătoriilor mixte devenise pentru autoritățile dualiste unul din instrumentele asimilării forțate a naționalităților, practicabil mai ales în orașe, unde în cursul secolului al XIX-lea populația maghiară a crescut numeric de cca. 6 ori, cu mult peste sporul natural⁵. A impresionat în epocă mai ales asimilarea populației germane, majoritară în orașele zonei, din Sopron, Budapesta, Timișoara, Arad, Reghin, Cluj, Dej, Turda etc. De exemplu, la Budapesta, între 1880-1910, în timp ce populația maghiară crește de la 200.000 la 750.000, numărul germanilor și evreilor scade de la an la an; orașul Șopron, aproape exclusiv german pe la mijlocul secolului al XIX-lea, devine în pragul destrămării Monarhiei, “cel mai fidel” oraș maghiar; maghiarizarea îi cuprinde pe slovacii lutherani și pe șvabii bănățeni și sătmăreni până aproape de dispariție ca minorități etnice etc., iar populația evreiască, de 5% din totalul locuitorilor regatului, va accepta treptată sa absorbție în națiunea dominantă⁶, mai ales după introducerea legilor căsătoriei civile din 1894-1895.

Pe un alt plan, dezavantajarea economică și socială a minorităților din regatul dualist și crearea treptată a unui quasi-monopol al funcțiilor publice și administrative pentru elitele națiunii dominante sau cei “integrați” în rândurile sale, generează fenomenul *anormal* al transformării mariajului într-o pârghie de depășire a condiției sociale de inferioritate rezervată tineretului nemaghiar. Se știe că, urmare a politicii școlare dualiste, procentul studenților maghiari la universitățile din Budapesta și Cluj era de peste 85%, iar la unele facultăți ca Drept și Litere, de peste 90%. În aparatul central și comitatens al administrației și justiției, procentul elementului maghiar varia între 89,1% și 96,8%, iar conducerea instituțiilor economice și a marilor întreprinderi era în mâinile acestuia în proporție de 83%⁷. Dorința de depășire a situației de inferioritate și voința de a accede la funcții și venituri îndeamnă tineretul altor etnii și confesiuni să apeleze la calea ocolită a căsătoriilor mixte și la asumarea, pe această cale, a naționalității și confesiunilor cu statut avantajat în regatul dualist.

Nu ne preocupă aici criticile și strigătele de alarmă ce formau corul polemicilor naționaliste din perioada dualistă, supralicitate până la saturație de istoriografiile național-comuniste, ci încercăm să relevăm complexitatea găsirii soluției adecvate unei probleme de viață cotidiană, cu implicații pentru individ și societate, pentru relațiile interetnice și interconfesionale din spațiul central-european.

De aceea, la 1868, când legea bisericească nr. 53 prevedea pentru regatul ungar că, în privința căsătoriilor mixte, “Băieții rezultați din căsătoria mixtă vor lua religia tatălui, iar fetele religia mamei”, părea să se fi găsit o cale de compromis la o dispută străveche. Pentru că separarea fraților din punct de vedere confesional n-avea nimic liberal, ci era chiar nefirească și inumană.. Ori, confesiunile protestante respingeau dispozițiile canonice ale bisericii latine, ca urmașii familiei mixte confesional, în care unul din părinți era catolic, să fie botezați de către preotul catolic în religia romană. Chestiunea se complica în momentul atingerii vârstei școlare de către descendenții familiilor mixte, mai ales că, pe lângă riscul reversaliilor pretinse de clerul catolic, în 1879 ministrul Agoston Trefort aduce în parlament Legea nr. XI/1879, care prevedea pedeapsa cu două luni închisoare ori amenda de 300

³ Peter Hanák, *Ungarn in der Donaumonarchie. Probleme der bürgerlichen Umgestaltung eines Vielvölkerstaates*, Budapest, 1984, p. 291-292, 307-310.

Din 1881 *Magyar Statisztikai Evkönyv* publica cifrele căsătoriilor mixte confesional, iar din 1890 cele mixte național. În 1910 existau cca. 500.000 familii mixte confesional în regat, iar totalul celor angajați pe calea asimilării prin limbă, cultură, religie și etnie până în 1910 era de 5 milioane locuitori din cei 18 milioane. *Ibidem*, p. 308.

⁴ Csáky Moritz, *Die Römisch-Katholische Kirche in Ungarn*, în *Die Habsburgermonarchie*, Bd. IV, p. 294, nota 100.

⁵ *Magyar statisztikai közlemények*, Ujszoroszat, Budapest, 1920.

⁶ *Ibidem*: Jaszi Oszkar, *The Dissolution of the Habsburg Monarchie*, Chicago, 1929.

⁷ Cf. Stefania Mihăilescu, *Transilvania în lupta de idei. Controverse în Austro-Ungaria privind statutul Transilvaniei* (partea II și III), Ed. Silex, București, 1997, p. 15; vezi și Peter Hanák, *Verbürgerlichung und Assimilation in Ungarn im 19. Jahrhundert*, în vol. *Ungarn in der Donaumonarchie. Probleme der bürgerlichen Umgestaltung eines Vielvölkerstaates*, p. 281 și urm.

florini pentru preotul care ar încălca prevederile legii din 1868 în privința apartenenței religioase a fiilor proveniți din căsătoriile mixte confesionale⁸.

În acest context, tot mai mulți liberali, și chiar clerici aparținând diverselor confesiuni, recunosc în căsătoria civilă o posibilă soluție la implicațiile înmulțirii căsătoriilor mixte din regatul ungar. Reglementarea în spirit liberal va fi amânată de fermitatea opoziției Curiei romane. Împăratului-rege Franz Joseph I i se reamintea la 1883, printr-o scrisoare a înaltului Pontif Pius al IX-lea (din 17 octombrie 1883) unitatea inseparabilă a laturii sacramentale a tainei cununiei cu aceea de contract civil a căsătoriei, reliefându-se că ideea căsătoriei civile deriva dintr-o “filosofie păgână și anticreștină”⁹. Reiterarea condamnării soluției civile prin enciclica din 1886 a amânat legiferarea ei de către parlamentul ungar cu încă un deceniu.

Urmașul lui Trefort la Ministerul Cultelor între 1888-1890 în guvernul liberal Tisza Kalman, Csaky Albin era înclinat să impună căsătoria civilă, dar negocierile cu episcopatul catolic ungar condus de primatul Simor și cu nunțul papal de la Viena au rămas fără succes. Abia după intrarea pe scenă a unei noi generații par a se crea premisele legiferării dorite de liberali. Moartea arhiepiscopului primat Simor (1891) ce s-a opus căsătoriei civile¹⁰, căderea guvernului Tisza Kalman și instalarea cabinetului Szapary Gyula (1890-1892), urmat de constituirea unui parlament dominat de liberali păreau să permită autorităților seculare înfruntarea cu succes a Curiei Romane. Dar noul pontif Leon al XIII-lea n-a fost cu nimic mai prejos în apărarea valorilor creștine împotriva adversarilor săi liberali și socialiști. Dimpotrivă, după enciclica “Rerum novarum” din 1891, care stimulează catolicismul politic și mișcarea social-creștină, în 1893 adresează clerului ungar o altă enciclică (“Constanti Hungarorum”, 2 septembrie 1893) prin care definește polemica în jurul căsătoriei civile ca o etapă în lunga bătălie dintre valorile veșnice ale creștinătății și “liberalismul fără Dumnezeu”, și dezvăluie public că în subsidiar se vrea recunoașterea religiei iudaice și legiferarea libertății de conștiință, reclamate de evrei și socialiști¹¹. Sfântul Părinte avertiza nu atât asupra pericolului căsătoriei civile, cât a legiferării “libertății de conștiință” sub paravanul căreia socialiștii și ateii voiau să submineze pozițiile bisericilor creștine. În acest sens, în aprilie 1892, Papa Leon al XIII-lea îl îndemnase pe noul primat ungar Kolos Vaszary să accepte căsătoria civilă, a cărei legiferare în alte țări catolice, ca Franța, n-a dăunat Bisericii Catolice în ansamblu. Pe o poziție similară se situa acum și împăratul Franz Ioseph încurajând guvernul budapestan în legiferarea căsătoriei civile și introducerea matricolelor de stat¹². Dar suspiciunea explicabilă a naționalităților nemaghiare față de guvernanți și opoziția Partidului Popular Catolic aliată cu Partidul Social Creștin (Lueger) au creat atmosfera potrivnică adoptării noilor.

Puternicul lor impact în masa credincioșilor catolici din regat a provocat o criză guvernamentală, urmată de demisia ministrului de culte Csáky și, apoi, a întregului guvern liberal Szapary. Noul guvern Wekerle Sandor (1892-1895) și victoria liberalilor în alegerile parlamentare au redresat tabăra partizanilor căsătoriei civile ca soluție la insurmontabilele complicații ale valului de căsătorii mixte agreate de aceleași forțe politice.

Încurajate de fermitatea Curiei Romane, cercurile politice catolice se vor grupa în jurul gazetei *Sionul maghiar* și a liderului lor, contele Zichy Nándor, încă din 1894, pentru a înfrunta guvernul și parlamentul liberal decise să impună legea căsătoriei civile¹³. Această strânsă corelație între geneza partidelor catolice și chestiunea căsătoriei civile se regăsește în toate provinciile imperiului, dar pare mai pregnantă și mai turbulentă tocmai în regatul ungar, unde catolicii maghiari, slovaci, croați, germani/șvabi și greco-catolicii români și ruteni simțeau nevoia polarizării politice împotriva guvernelor liberale susținute de protestanți. Inițiativa organizării Partidului Popular Catolic a aparținut

⁸ Csáky Moritz, *op. cit.*, p. 293.

⁹ Fr. Engel-Janosi, R. Blaas, Erika Weinzierl, *Die politische Korrespondenz der Päpste mit den österreichischen Kaisern. 1804-1918*, Wien, 1964, p. 305-308. Cf. Csaky Moritz, *op. cit.*, p. 295.

¹⁰ Urmașul său, arhiepiscopul-primat Kolos Vaszary

¹¹ *Die Habsburgermonarchie*, Bd. IV, p. 298; Enciclica a fost publicată în gazeta *Magyar Sion*, septembrie 1893, p. 643-651; reprodușă și comentată și în ziarul greco-catolic din Blaj, *Unirea*, nr. 37 din 16 septembrie 1893, p. 3 (299): „Enciclica Sfinției sale către episcopatul catolic din Ungaria a produs mare resens în presa liberală maghiară. /.../ Iritațiunea presei dovedește că enciclica papală a fost venită la timp și că va deschide ochii și acelor catolici cari timp îndelungat s-au lăsat a fi îmbătați cu fraze liberale și au conclucrat și ei la subminarea bisericeii și la propagarea indiferentismului religios”.

¹² *Die Habsburgermonarchie*, IV, p. 297.

¹³ Vezi analiza detaliată a disputei politico-religioasă asupra căsătoriei civile la Peter Hanák, în *Magyarország története, 1890-1918*, ed. Peter Hanák și Mucsi Ferenc, vol. VII/1, Budapest, 1972, p. 152 și urm.

magnaților Zichy Nándor și Esterhazy Moricz Miklos, preoților Molnár Janos și Ernst Sándor și jurnalistului Márkos Gyula, redactor al popularului ziar umoristic clerical *Herco Peter*¹⁴. Li se va ralia curând dinamicul conte Apponyi Albert, campionul ideii de asimilare etnică prin biserică și școală de la începutul secolului al XX-lea. Programul în 14 puncte al noului partid, adoptat în 28 ianuarie 1895¹⁵, debuta tocmai cu revendicarea de anulare a căsătoriei civile recent adoptate (§1) și cu reclamarea autonomiei catolice față de puterea seculară.

Guvernul liberal Bánffy Dezső (1895-1899) întâmpină noul partid catolic ca pe un adversar periculos și adresează Vaticanului un amplu Memoriu de protest, cerând interzicerea lui și a politizării clerului pe motiv că ar încuraja tendințele antistatale ale naționalităților și ar destabiliza fragilul echilibru dintre elite, cler și popor¹⁶. Înaltul pontif a sesizat labilitatea argumentației budapestane și a încurajat conducerea noului partid printr-o scrisoare din martie 1895 și prin audiența acordată liderului său Zichy Nándor, sosit la Roma în iulie 1895. Deși unii episcopi ezită să-l recomande satelor, țărani maghiari și, mai ales cei slovaci susțin partidul catolic. El înregistrează apogeul politic între 1906-1910, odată cu intrarea în guvernul de coaliție Wekerle Sándor și cu obținerea, cu numai 8,7% din voturi, unui număr de 33 locuri în parlament. Dar Partidul Popular Catolic va intra în declin de îndată ce se va observa că a renunțat la universalismul creștin în favoarea naționalismului agresiv, pe care tocmai Albert Apponyi îl va exacerba prin legea școlară de tristă faimă din 1907. Românii uniți, șvabii și slovacii l-au criticat încă din 1895 pentru aceste tendințe. Ziarul *Unirea* din Blaj scria sec în 1895: "Ne pare rău că în conferința de înfruntare a P.P.C. șovinismul a învins spiritul creștin"¹⁷.

Criza politică se va exacerba când, în aprilie 1894 nunțiul papal de la Viena, propune ministrului comun de externe, Goluchowski, să acționeze pe lângă împăratul-rege pentru demiterea guvernului ungar, respectiv în 1895 când ministrul-președinte ungar Bánffy Dezső pretinde rechemarea din post a nunțiului papal Agliardi care, în Catedrala de la Esztergom a cerut public catolicilor maghiari să se răzvrătească împotriva guvernului ungar, "dirijat de evrei și liberalii protestanți"¹⁸.

În această încrâncenată înfruntare a taberelor, naționalitățile nemaghiare s-au înverșunat împotriva legiferării căsătoriei civile și a introducerii matricolelor de stat, nu pentru că erau refractari modernizării și liberalizării, ci pentru că intuiau că acestea vor fi utilizate pentru slăbirea propriilor instituții ecleziastice și a autonomiei profesionale, ultimele redute de apărare împotriva ofensivei deznaționalizatoare a guvernanților de la Budapesta¹⁹. Totul se petrecea în zilele desfășurării procesului intentat "Memorandiștilor" români la Cluj în mai 1894.

În această atmosferă încinsă, la 21 iunie 1894 parlamentul ungar a adoptat Legea obligativității căsătoriei civile, legea privind religia copiilor din familiile mixte și legea introducerii matricolelor de stat pentru căsătorie (legile nr. 31, 32 și 33 din 1894), iar peste un an, în 1895 s-au votat legile nr. 42 și nr. 43 din 1895, privind recunoașterea religiei iudaice și acceptarea libertății de conștiință²⁰. Emancipați politic și cetățenesc încă din 1867 prin Legea nr. 17/1867, evreii își văd împlinită aspirația deplinei emancipări civile, politice și religioase în 1895. Atașamentul lor pentru Austro-Ungaria și structura dualistă este astfel explicabilă, dar nu și justificată dacă se are în vedere anacronismul structurii bicefale a imperiului și, mai ales, grava amputare a dreptului la viață liberă și egalitatea șanselor pentru naționalitățile nemaghiare, ce formau imensa majoritate a populației regatului ungar.

În consecință, catolicismul politic din spațiul central-european, fie în varianta conservatoare, fie cea social-creștină, s-a raliat din rațiuni diferite, forțelor sociale și popoarelor ce se simțeau oprimate de hegemonismul elitar ungar de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Dar curând, Partidul Popular Catolic și partidele social-creștine se vor asocia cu foștii lor adversari, liberali și protestanți,

¹⁴ Csáky Moricz, *op. cit.*, p. 304.

¹⁵ Textul programului Partidului Popular Catolic publicat în *Unirea*, Blaj, nr. 5 din 2 februarie 1895, p. 2-3 (34-35).

¹⁶ Csáky Moricz, *op. cit.*, p. 306.

¹⁷ *Partidul popular*, în *Unirea*, Blaj, nr. 6 din 9 febr. 1895, p. 1-2.

¹⁸ *Die Habsburgermonarchie*, Bd. IV, p. 300.

¹⁹ Daniela Mârza, *Biserica Română Unită și provocările modernității: introducerea căsătoriei civile reflectată în revista "Unirea" (1894-1895)*, în vol. *Identitate și alteritate. Studii de istorie politică și culturală*, vol. 3, Cluj-Napoca, 2002, p. 211-219.

²⁰ Legea căsătoriei civile nr. 31/1894 în *Corpus Juris Hungarici*, 1894-1895, ed. Dezső Márkus, Budapeșt, 1897, p. 174-193; Legea privind apartenența religioasă a copiilor, nr. 32/1894 în *Corpus Juris Hungarici*, 1897, p. 194 și 195; Legea privind introducerea matricolelor de stat, în *Corpus Juris Hungarici*, 1897, p. 195-214.

de dragul apărării utopiei hungariste și a sacrificării identității naționale și confesionale a popoarelor din Europa central-răsăriteană.

În concluzie, constituirea formațiunilor politice catolice a avut efecte multiple și contradictorii. Ele au stopat temporar curente și tendințele anticreștine, generând valul de "recreștinare" a spațiului central european în pragul secolului al XX-lea; au relevat complexitatea procesului modernizării în zonele marcate de disputele politice-naționale și interconfesionale; au amplificat reticențele popoarelor față de politicile guvernamentale de asimilare forțată fie prin limbă, cultură și școală, fie prin denaturarea sacralității tainei căsătoriei și a familiei spre țeluri străine de esența credinței creștine și de firescul vieții.

Desigur nu se poate vorbi de un "Kulturkampf" în regatul ungar dominat de liberali și protestanți de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Rândurile bisericii latine din Ungaria n-au fost diminuate de măsurile de asimilare prin biserică și școală, dar ele au lovit efectiv mai ales în biserica orientală. Dovadă că, în timp ce numărul catolicilor din Ungaria a sporit de la 6.251.000 în 1869 la 9.010.000 în 1910, procentul ortodocșilor români, sârbi și ruteni a scăzut de la 17,9% la 14,3% în aceeași perioadă. Asimilarea confesională era una din fazele și căile preferate de întărire a hegemonismului etnic și social-politic al națiunii dominante, eroare politică fundamentală a dualismului austro-ungar și cauza esențială a dispariției sale din istorie.

TEODOR PAVEL

LE PARTI POPULAIRE CATHOLIQUE, MARIAGE CIVIL ET ASSIMILATION ETHNIQUE EN AUSTRO-HONGRIE À LA FIN DU XIX-ÈME SIÈCLE

RÉSUMÉ

La ci-présente étude met à sa base la triade des aspects – le Parti Populaire Catholique, le mariage civil et l'assimilation ethnique – qui est représentative pour la fin du XIX-ème en Europe Centrale et Orientale, région où une cohabitation prolongée de divers peuples et confessions a été identifiée. Selon l'auteur, la constitution des formations politiques catholiques n'est pas restée sans des effets multiples et contradictoires : arrêter temporairement les courants et les tendances antichrétiennes ; « re-christianiser l'espace de l'Europe centrale », redimensionner le processus de la modernisation dans les régions marquées par la lutte politique et nationale et par des disputes inter-confessionnelles ; potentialiser la réticence des peuples envers les politiques gouvernementales d'assimilation forcée (langue, culture et société) ; dénaturer la sacralité du sacrement du mariage et de la famille.